

Ελληνική Αγορά Περιβάλλοντος: Μια κριτική ανασκόπηση

των Σταύρου Δαμιανίδη και Γιάννη Τσάκου*, Σεπτέμβριος 2008

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 αναδείχθηκε, αρχικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο και στη συνέχεια και στην Ελλάδα, η αξία της προστασίας του περιβάλλοντος και η επιτακτική ανάγκη ενσωμάτωσής της σε κάθε άξονα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Καθώς η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης σταδιακά έπαιρνε στέρεα μορφή σε διεθνές επίπεδο, τα κράτη ανασκόπησαν την αντίστοιχη νομοθεσία τους και είτε με εθνική είτε με διακρατική και ευρωπαϊκή πρωτοβουλία, εφάρμοσαν στην πράξη τις επιταγές της αειφορίας. Με αυτό τον τρόπο, από τη δεκαετία του '90 αναπτύχθηκαν ποικίλες δραστηριότητες σε διάφορους τομείς και κλάδους με στόχο την περιβαλλοντική προστασία και ανάδειξη, συνδυάζοντας τεχνικές, επιστημονικές και κοινωνικοοικονομικές παραμέτρους. Το πλήθος των παραμέτρων αυτών είναι απόρροια της ευρύτητας του όρου «περιβάλλον», αλλά προκύπτει και μέσα τον ορισμό της αειφορίας ως ολιστική προσέγγιση της ανάπτυξης.

Αυτή η τάση, ή και σε περιπτώσεις επιταγή, προωθήθηκε αρχικά στην έρευνα και στην εκπαίδευση, δημιουργώντας σταδιακά έναν ξεχωριστό κλάδο δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην περιβαλλοντική προστασία και δρουν τόσο υποστηρικτικά στις υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες, όσο και ανεξάρτητα με την ανάπτυξη νέων μεθόδων και τεχνολογιών. Ο τομέας της ενέργειας συνδέεται άμεσα με το περιβάλλον, καθώς είναι γεγονός ότι η ορθολογική διαχείρισή της συνεισφέρει στη μείωση των ρύπων και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Ο τομέας του περιβάλλοντος ενσωματώνει διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, τόσο θετικής όσο και θεωρητικής κατεύθυνσης, σε τομείς όπως οι φυσικές επιστήμες, η τεχνολογία, τα οικονομικά, η κοινωνιολογία, καθώς και οι πολιτικές επιστήμες. Ταυτόχρονα, εκτείνεται σε όλα τα στάδια παραγωγής και δραστηριοτήτων, από την έρευνα, τις υπηρεσίες και μελέτες, μέχρι τη βιομηχανική παραγωγή, την αξιοποίηση πρώτων υλών και το εμπόριο.

Ακολουθώντας την ευρωπαϊκή και διεθνή πολιτική, η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος δημιούργησε και στην Ελλάδα την αντίστοιχη αγορά. Αρχική κινητήρια δύναμη αποτέλεσαν ευρωπαϊκά προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης, με στόχο τη προσέγγιση των κοινοτικών προτύπων και την εξοικονόμηση ενέργειας, τα οποία υποστήριξαν κυρίως την απόκτηση τεχνογνωσίας στον τομέα των υπηρεσιών και της εκπαίδευσης. Παράλληλα όμως, το διορατικό πνεύμα πρωτοπόρων επιχειρηματιών είχε διεισδύσει στην ανάπτυξη και εμπορία εξοπλισμού και συστημάτων, με συναφή ή και αποκλειστική χρήση σε περιβαλλοντικές εφαρμογές. Σταδιακά, μεγάλες κατασκευαστικές εταιρίες και βιομηχανικοί παραγωγοί έστρεψαν το ενδιαφέρον τους σε περιβαλλοντικά έργα και τεχνολογίες, αναπτύσσοντας με τη σειρά τους δραστηριότητες και επεκτείνοντας την αγορά του περιβάλλοντος.

Σήμερα, στον ευρύτερο τομέα αυτής της ελληνικής αγοράς δραστηριοποιούνται παραπάνω από 600 εταιρικά σχήματα όλων των μεγεθών, από ομίλους επιχειρήσεων

μέχρι και μονοπρόσωπες εταιρίες, σε ένα ευρύ πεδίο δραστηριοτήτων, όπως μελέτες και συμβουλευτικές υπηρεσίες, παραγωγή προϊόντων και κατασκευή έργων, εμπόριο εξοπλισμού και αγαθών. Η ποικιλία και η έκταση των δραστηριοτήτων της αγοράς του περιβάλλοντος, ως σύνθεση διαφόρων τομέων, κάνει δύσκολο τον προσδιορισμό των οικονομικών μεγεθών της. Μια γενική εκτίμηση του συνολικού τζίρου προσεγγίζει τα €3 δις, καταγράφοντας μια σταθερή και ελαφρά ανοδική πορεία τα τελευταία έτη. Η εκτίμηση του ποσοστού κέρδους του τομέα είναι σχεδόν αδύνατη, λόγω της ποικιλίας των εταιριών και ειδικοτήτων που δραστηριοποιούνται σε αυτόν. Αντίστοιχα, αναφορικά με την απασχόληση, στον ευρύτερο τομέα του περιβάλλοντος εκτιμάται ότι εργάζονται, άμεσα ή έμμεσα, γύρω στις 30.000 άτομα, αριθμός που καταγράφει ελαφρά πτώση τα τελευταία χρόνια. Σε όλες τις περιπτώσεις, τα κατά κεφαλή εκτιμώμενα μεγέθη (δαπάνες για την πρόληψη της ρύπανσης και τη διαχείριση φυσικών πόρων) βρίσκονται γενικά κάτω από τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο, χωρίς κάποια ένδειξη προσέγγισής του στο άμεσο μέλλον. Το ισοζύγιο εισαγωγών – εξαγωγών περιβαλλοντικής τεχνολογίας και συναφών υπηρεσιών είναι αρνητικό για την Ελλάδα, κάτι που παρατηρείται βέβαια και σε άλλες ευρωπαϊκές μεσογειακές χώρες και κράτη της κεντρικής ανατολικής Ευρώπης.

Οι βασικές αιτίες για την τρέχουσα εικόνα της αγοράς περιβάλλοντος στην Ελλάδα εντοπίζονται στον τρόπο δημιουργίας της και την κινητήρια δύναμή της, χωρίς βέβαια να αγνοείται και η γενικά δύσκαμπτη κατάσταση της επιχειρηματικότητας στη χώρα. Η αγορά του περιβαλλοντικού τομέα δεν αναπτύχθηκε αυτόνομα, αλλά ξεκίνησε στις περισσότερες περιπτώσεις ως ένα «παραπροϊόν» άλλων δραστηριοτήτων, όπως για παράδειγμα των κατασκευαστικών. Στην πορεία ορισμένες δράσεις αυτονομήθηκαν, στη μεγάλη πλειοψηφία τους όμως διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με μεγάλες επιχειρήσεις. Η δεύτερη παράμετρος που διαμορφώνει τη σημερινή εικόνα της αγοράς είναι η κινητήρια δύναμή της. Η περιβαλλοντική συνείδηση έχει αρχίσει και καλλιεργείται έντονα τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, χωρίς όμως να έχει καταφέρει ακόμα να καθορίζει και να προηγείται των εξελίξεων. Την κύρια βάση των δραστηριοτήτων αποτελεί η ανάγκη συμμόρφωσης με την ευρωπαϊκή νομοθεσία και την αντίστοιχη ενσωμάτωσή της στο εθνικό δίκαιο, περιορίζοντας τη λειτουργία της αγοράς σε συγκεκριμένους τομείς.

Τα σημερινά μεγέθη κερδοφορίας για τον τομέα υπηρεσιών περιβάλλοντος δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλα συγκρινόμενα με άλλες δραστηριότητες. Έτσι, για τις μεγάλες επιχειρήσεις οι επενδύσεις στο περιβάλλον χαρακτηρίζονται ασύμφορες και οι δραστηριότητες παραμένουν στη «σκιά» άλλων, περισσότερο επικερδών. Στον τομέα του εμπορίου παρουσιάζεται μια σταθερή πορεία με τάσεις ανανέωσης και βελτίωσης της ποιότητας των εισαγωγών, ακολουθώντας τις αντίστοιχες αγορές του εξωτερικού. Αντίστοιχα, τα μικρά περιθώρια κέρδους και η περιορισμένη ζήτηση συγκρατούν την εγχώρια βιομηχανική παραγωγή σε αργούς ρυθμούς εξέλιξης. Επιπλέον, η ανάγκη συμμόρφωσης με τη νομοθεσία ως μοχλός της αγοράς δεν επιτρέπει μεγάλα περιθώρια αυτόνομης ανάπτυξης, καθώς η αγορά πιέζεται να ακολουθήσει εξελίξεις, και όχι να τις δημιουργήσει. Αυτό έχει ως συνέπεια την ταυτόχρονη επέκτασή της σε διάφορους παρεμφερείς τομείς με συνοπτικές διαδικασίες, χωρίς ολοκληρωμένο σχέδιο και συντονισμένες δράσεις. Με αυτό τον τρόπο η ποιότητα των υπηρεσιών

παραμένει σε μέτρια επίπεδα και ο κατακερματισμός των δραστηριοτήτων δεν επιτρέπει ανάπτυξη εξειδικευμένης εμπειρίας. Το γεγονός ότι το περιβάλλον είναι μια ευρεία έννοια που περικλείει ποικιλία επιστημών και δραστηριοτήτων, δεν σημαίνει ότι οι εταιρίες και επιχειρήσεις του τομέα πρέπει να είναι παρούσες σε όλες τα πεδία και να καταφέρουν να επιβιώνουν με αυτό τον τρόπο.

Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η επένδυση στην περιβαλλοντική τεχνογνωσία και τεχνολογία, τόσο κεφαλαίων όσο και εκπαίδευσης και προσωπικού, δεν μπορεί να θεωρηθεί άμεσα κερδοφόρα ή ανταγωνιστική σε σύγκριση με άλλους κλάδους. Η προσέγγιση της αγοράς στον τομέα αυτό οφείλει να ακολουθήσει τις επιταγές της αιεφορίας και της βιώσιμη ανάπτυξης, επενδύοντας μακροπρόθεσμα στη γνώση και την παραγωγή. Η μέχρι τώρα ανάπτυξη έχει οδηγήσει την αγορά στην κατάσταση που περιγράφηκε παραπάνω, η οποία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί υγιής ή βιώσιμη. Οι επενδύσεις με βάθος χρόνου θα καταφέρουν να ενισχύσουν την υγιή ανταγωνιστικότητα και να διευρύνουν το πεδίο παροχής των περιβαλλοντικών υπηρεσιών και τεχνολογίας, επιτρέποντας αντίστοιχα την εξειδίκευση και την εμπειρία σε συγκεκριμένους τομείς.

Ταυτόχρονα, η πολιτεία οφείλει να λάβει ενεργό ρόλο στον τομέα, ο οποίος είναι διπτός. Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας με σαφείς όρους και η προώθηση της επιχειρηματικότητας, αποτελούν βασικούς αναπτυξιακούς στόχους. Οι επιχειρήσεις πρέπει να διευκολυνθούν με τον σχεδιασμό ενός ξεκάθαρα και πρακτικού πλαισίου με μακροπρόθεσμες προοπτικές και ρεαλιστικές συνθήκες. Αποφάσεις πρέπει να ληφθούν σε ό,τι αφορά τους μηχανισμούς αδειοδοτήσεων και ελέγχου, τις πραγματικές ανάγκες και τη φέρουσα ικανότητα της αγοράς, τις δυνατότητες ενίσχυσης και υποστήριξης. Αντίστοιχα, το νομοθετικό πλαίσιο για το περιβάλλον πρέπει να αυτονομηθεί και να γίνει σαφές, αποσυνδεδεμένο από την οικονομική ανάπτυξη, με βάση την ευρωπαϊκή περιβαλλοντική πολιτική. Άμεσες βελτιωτικές κινήσεις είναι αναγκαίες σε ό,τι αφορά τους μηχανισμούς ελέγχου και την πρακτικότητα στη λήψη αποφάσεων, τις εγκρίσεις περιβαλλοντικών όρων, τις προδιαγραφές περιβαλλοντικής προστασίας.

Σημαντικά και σταθερά βήματα έχουν πραγματοποιηθεί για την ανάπτυξη μιας υγιούς αγοράς από εταιρίες και επιχειρήσεις, οι οποίες προσφέρουν ποιοτικές υπηρεσίες σε εξειδικευμένους τομείς και επενδύουν στην εκπαίδευση και ανάπτυξη της τεχνογνωσίας τους, χωρίς να αναλώνονται σε εφήμερες δράσεις και ευκαιριακές προβολές. Οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν δείξει στο παρελθόν ότι έχουν τη δυνατότητα να προηγούνται των εξελίξεων σε πολλούς τομείς. Με σωστή οργάνωση και δομή, οι εταιρίες που λειτουργούν με αυστηρό επαγγελματισμό και αναγνωρίζουν τη μακροπρόθεσμη επένδυση που αποτελεί η περιβαλλοντική αγορά, είναι δυνατό να διακριθούν τόσο στην εγχώρια όσο και στη διεθνή αγορά, επιδρώντας θετικά στη διαμόρφωση του τοπίου και στην Ελλάδα.

** Ο κ. Σταύρος Δαμιανίδης είναι Υπεύθυνος του Τομέα Περιβάλλοντος της εταιρίας LDK Consultants και ο κ. Γιάννης Τσάκος είναι Σύμβουλος Ανάπτυξης Επιχειρήσεων στην εταιρία LDK Consultants.*